

KRONIKA

KNJIZEVNOST

TRI PESNIŠKE ZBIRKE. Čisto po naključju imamo pred seboj tri pesniške zbirke, Zagoričnikovo V risu, Gajškove Pesmi in Fritzevo Hvalnico življenja.* Zagoričnikova je izšla sicer že sredi leta, pisanje o njej pa se je nekoliko zakasnilo. Zdaj se ponuja ugodna priložnost, da pretehtamo tri pesniške medije, ki ustvarjajo iz istega ozračja, ali njihove individualne podobe so tako različne in samosvoje, da je naključje, ki omogoča hkratno pisanje o omenjenih pesniških zbirkah, kar dobrodošlo, kajti nič bolj ne pripomore k opredelitvi bistva posameznosti kot primerjava, pa čeprav tudi s hkrati nastajajočim.

V risu je druga pesniška zbirka Francija Zagoričnika, tega nezaustavljivo plodovitega pesniškega samouka, ki se meče tudi v vrtince različnih izraznih eksperimentov (npr. Opus nič), ki z besedo kot dogovorjenim simbolom za stvari in pojme nimajo nič več skupnega. Pričajo le o hotenju po artističnih ekshibicijah, so pa brez izpovedne vsebine. Tudi v zbirki V risu se srečujemo z določenimi artističnimi iskanji, vendar le v okviru besednih iger, ki pa se pomensko vključujejo v izpoved pesnikovega sveta. Zbirka je sestavljena iz petih poglavij, ki jih večinoma izpolnjujejo cikli.

Franci Zagoričnik izpoveduje in oblikuje dve temi, ki sta med sabo v takšni odvisnosti, kadar prevlada ena, prevlada na račun druge in obratno. To sta, s pesnikovimi besedami rečeno — misel in vid, pri čemer gre v prvem primeru za pesnikov notranji svet, v drugem pa za stvari in pojave v času in prostoru, v katerem pesnik živi. Pri tem je značilno in bistveno, da je prvi mnogo močnejši in odločilnejši. V prvi pesmi cikla V risu pravi:

kajti bolj kakor vida se oklepaš svoje misli

ali v Meditaciji za meduzo:

svojo podobo zanikaš izgnan vase

ali v četrti pesmi V risu:

misel te brani pred samo resnico

brez oči si in vidiš

brez rok si in tipaš

brez sluha in slišiš

To je dovolj opozoril, da lahko sklepamo, da gre za izraziteje introvertiranega pesnika, kar je nedvomno posledica njegovega prostovoljnega izobčenja, da bi tako zunanje navezan služil enemu samemu poklicu — pesniškemu izpovedovanju. V literarni preteklosti najdemo prenekatero ustvarjalne goreč-

* Franci Zagoričnik, V risu. Založba Obzorja Maribor 1967. — Vladimir Gajšek, Pesmi. Založba Obzorja Maribor 1967. — Ervin Fritz, Hvalnica življenja. Državna založba Slovenije 1967.

neže, ki jim je posvetitev umetnosti pomenila vzvišeno poslanstvo. Vendar se dobro zavedamo, da so te besede v zvezi z Zagoričnikom popolnoma neumestne in da je pač treba reči, da je smisel pesnikovega bivanja pisanje pesmi, pri čemer da se sooča z resnico in potem v svojih miselnih ocenah podaja zase resnično podobo stvari in pojavov. In če je —

vse kar je bilo
vse kar je in ne bo
vse kar bo in ne bo

nič, kako je potem z njegovo pesmijo? Tudi na to vprašanje nam daje Zagoričnik sam odgovor v pesmi Zapozneli praznik, ko pravi:

besedilo za pesem kakor sledi
ki se že od prvega pesnika sem ne poje več
je samo ime nečesa
od česar ostalo samo ime
ki je kvečjemu zakoreninjeno sprenevedanje
narcisov in drugih zavrženih devic

Pesem potemtakem ni več pesem, ampak samo nekaj, kar pač je: verjetno nekaj, kar naj posreduje pesnikovo misel o zunanjem svetu.

Svet pa se kaže pesniku v več variantah, kot nekaj, kar je nepoznatno, kar je nezadostno, nesmiselno in vredno edino ciničnega posmeha ali pa tudi kot nič. V pesmi Njiva beremo na primer tole:

tako potem preostanejo vprašanja
preostalih vprašanj prav tako
vprašanja vseh možnih odgovorov
kajti ne obrodijo v svoji nespornosti

Vendar ne moremo reči, da v nekaterih primerih kot zgolj svojo misel izpovedujoči pesnik ne bi bil angažiran, po svoje, za pravično stvar proti krivični. To potrjujejo vrstice iz tretje pesmi cikla Nadaljna oaza:

Ne-jaz kakor gola laž ali
podla resnica neulovljivi danes ali
pristajanje na videz večnosti
daj nam danes naš vsakdanji vietnam
prgišče črnega sonca torzo lepe vide
ali inflacijo besede boguvšečni izum
ali žonglerska spretnost
prepletanje nič z maloumnostjo

Oblike in vsebina človeškega in družbenega življenja, podane skozi Zagoričnikov miselni pesniški organ (kajti kljub ničnosti vsega, ima Zagoričnik pesniški ustvarjalni živec), imajo v vseh oznakah ironično negativen predznak. Vse to dela pesnik zavestno in dosledno, lahko bi rekli hoteno, kar poleg dru-

gega dokazujejo tudi naslednje vrstice iz predzadnje pesmi v ciklu Meditacija za meduzo:

potekel je čas
vendar sledite pesmi do kraja
čeprav smo takrat zanemarili moralo
toda glejte injekcija optimizma
ni bila opuščena zlonamerno
za pomanjkljivost se opravičujemo
vsemu tebanskemu ljudstvu
krivci bojo poklicani na odgovornost
slepilo proti niču bomo v najkrajšem času
razdelili med potrošnike
resnice poslej ne bo primanjkovalo

Spoznanje o nespoznatnosti, nezadostnosti in ničnosti sveta, ki je osnovno sporočilo Zagoričnikove pesniške zbirke V risu, ni kdo ve kaj novo. V Prešernovih sonetih nesreče na primer beremo:

Zvedrila se je noč, zijá nasproti
življenja gnus, nadlog in stik nemalo,
globoko brezno brez vse rešne poti.

Vendar je razlika: pri Prešernu globoka čustvena pretresenost zaradi takšnega spoznanja, pri Zagoričniku pa zgolj hladno ironiziranje in pomanjkanje najmanjše čustvene prizadetosti. Morda je v daljni osnovi Zagoričnikovih spoznanj razočaranje, ampak če bi ga bilo to razočaranje nad nezadostnostjo in ničnostjo sveta resnično pretreslo, potem bi njegove pesmi morale imeti vsaj trohico čustva. Tako pa so miselno enodimenzionalne, da je težko razbrati, koliko je v njih izpovedanega resničnega osebnega doživetja in življenjskega izkustva, koliko pa je prevzeto od modne filozofije, od modne miselnosti. K temu je treba dodati še nekomunikativnost te in takšne poezije, ob kateri se mora bravec angažirati kot ob branju zapletenega filozofskega teksta. Potem je Zagoričnikova poezija strašno zgovorna, saj potrebuje za izpoved spoznanja, ki ga je veliki mojster povedal v treh vrsticah, kar celo knjigo. Snov je izčrpana: kljub obilo pesmim na temo nezadostnosti in ničnosti življenja in sveta nismo o tem popolnoma prepričani, ampak jemljemo to kot en možen pogled na svet, pogled, porojen iz zavzete zaprtosti vase. Morda pa ob takšnem mrzlem seciranju sveta vendarle živi še kakšno čustvo, morda ljubezen ali tudi prijateljstvo ali morda nekaj otroškega veselja do življenja in še kaj, kar je iz te in takšne poezije izgnano. Kam bo vodila nadaljna Zagoričnikova pesniška pot? Prav gotovo bo moral razbiti svoj ris, svoj začarani krog miselne enotnosti in ozkosti, če bo hotel ustvariti polnokrvnejše pesmi.

— — —

Pesmi Vladimira Gajška so pesniški prvenec. V tej knjigi stopamo v popolnoma drugačen svet, v svet intenzivne čustvene razgibanosti, spominov, notranjih nasprotij, v svet zdrave mladostne erotike. V štirih tematskih ciklih

se izpoveduje mlad človek z razgibano intimnostjo, ki išče vzročne zveze med posameznimi pojavi, ki išče ustrezen izraz in tu in tam še ne odbira bistvenega iz odvečnega, vendar, kar je poglobitveno: dovolj bogat doživljajski svet se druží z voljo po umetniškem izpovedovanju, po ustvarjanju.

Kot rečeno, je v Gajškovi zbirki več motivov, ki pa so vsi uglaseni na čustveno čutni živec. Razpoznavni in doživljajski lok se razpenja v zbirki od mladostnih spominov prek spoznanja sveta, ki duši in zanika v otroštvu sprejete vrednote, nad vsem pa prevlada zdravo erotično čustvo, katerega izpolnjevanje učinkuje kot pomiritev pesnika s svetom.

Že uvodna Pomladna pesem za mrtvo sestro prijetno preseneča s svojim lirično elegičnim čustvom, kakršno smo v misel okovani poeziji zadnjih let zaman iskali. Pesnik se vraća iz »daljnih mrzlih krajev« na breg domače reke, kjer mu »dih belih cvetočih akacij opaja... telo«. Ob vrnitvi iz sveta, iz »daljnih mrzlih krajev«, se vraćajo v zavest in v ves doživljajski organizem prvinske življenjske vrednote, ki jim je osnova zemlja, »mehka in domača«. Hvalnica takšnim vrednotam je tudi pesem Prispodoba luči, v kateri pozdravlja »divjega« prvinskega človeka, ki srka svoje moče za uporništvu in samosvojest iz naravnih prvin. Ob vsem tem postane pesnikova beseda vzneseana:

Blagoslavljam plodove, ki padajo iz mesa zemlje,
blagoslavljam čisto, skrivnostno in magnetno srce,
blagoslavljam ženske trebuhe in njihove ustnice,
blagoslavljam obed v miru, samotne in brezskrbne večere

V spominu elegično podoživljeno otroštvo ima obilico sproščajočih liričnih vrednot, izvirajočih predvsem iz domačnosti in na pradavnih moralnih zakonitostih temelječe ureditve. Nasprotje temu pa je tuji, mrzli svet, ki odmeva v značilnih alegoričnih podobah. V pesmi Blaznost je prikazana situacija in usoda človeka za rešetkami, v pesmi Človek je podobno razmerje: v sobi je gol človek, zunaj »čisto navadni ljudje«, med njim in svetom zamreženo okno. V podobni situaciji je gladiator, ujet pred posmehljivo množico zaradi svoje dolžnosti, podobno se godi s Prometejem v pesmi Sužnji, ujetnik na galeji je in gospodarje in sebe povede v katastrofo. Potem je še človek jetnik v Zasliševanju, ki noče govoriti, ampak svet ima sredstva, s katerimi bo dosegel, da bo spregovoril. Gre torej za motiv, ki se prek več variant zlije v celovito podobo situacije posameznika v sporu s sovražnim svetom, ki je v vseh primerih močnejši od posameznika, ker je nesentimentalen, ker ne izbira sredstev, posameznik pa je prežet z vizijo nečesa višjega, morda »v iskanju najvišjega bitja na zemlji« (Glas in vonj). Ali pa jih morda vodi »svoboda nagonov v polnosti skrivnega sveta« (Selitev lastovk). Alegorična izpoved osebne situacije je postala simbol, v katerem nedvomno odseva ena izmed resnic našega življenja.

Učinkovito angažiran je tudi cikel protivojnih pesmi — Edvardove pesmi, med katerimi je Zgodba o kipu najbolj posrečena: v tej pesmi domiselno primerja pesnik nabrekle fraze o junaštvu z resničnim doživljanjem in podobno tudi v drugih pesmih tega cikla v imenu veselja do življenja zavraća vojno, kajti

moje je cvetje na oknih in oblaki so moji ljudje so moji

Ljubezenski cikel pesmi z naslovom Mesec v kvadratu učinkuje kot pomiritev z mrzlim svetom, ali bolje kot edina vrednota, ki omogoča človeku živeti v njem. Erotično čustvo je izpovedano od ljubezenske prošnje do izpolnitve in pomiritve. To je pristna sproščajoča ljubezenska lirika. Iz te temeljne Gajškove doživljajske osnove lahko pričakujemo še prenekatero pesmi, ko se bodo v njegovi zavesti vrednostne kategorije še bolj izčistile. Za njegovo zbirko Pesmi pa lahko rečemo, da so razveseljivo ustvarjalno prizadevanje nadarjenega, čustveno in doživljajsko polnega izpovedovalca.

— — —

Še bolj odprta za svet in človekovo mesto v njem, s poslušom za življenjske konkretne, pa je pesniška zbirka, tudi knjižni prvenec Ervina Fritza Hvalnica življenja. V tem primeru se srečujemo s prizadevanjem združiti in preplesti moderno pesniško izročilo z najbolj vsakdanjimi, včasih tudi banalnimi življenjskimi pojavi in človekovimi dožitji. Ervin Fritz je pesnik sedanjosti, stoječ na najbolj realnih zemeljskih tleh, ne vrta v spomine otroštva, ne tipa za višjo duhovnostjo, z življenjem in s svetom ni v sporu, pač pa v konkretni sedanjosti pretehtava eksistenčne pojave, razvrednotenje moralnih kategorij, obravnava določene socialne motive, vse skupaj pa z navidezno neprizadeto ironično distanco, kar daje njegovim pesmim značilno duhovno barvitost.

Na začetku je ljubezenski cikel Pet pesmi za Marijo. Kako zemeljska in resnična je ta ljubezen, tako v iskanju možnosti za zблиžanje kakor v posledicah (Obisk v bolnišnici). Tu se kaže določena tragika mlade inteligence, ki nima materialnih možnosti in osnov za dom in družino, medtem ko leta minevajo, z njo mladost:

tako sva uboga, tako sva sama.
Najino detece je moralo umreti...

Vendar pesnik kljub resničnemu intimnemu pretresu ob tem dožitju ne izgublja življenjske vedrine, veselja do življenja, ki prežarja vso pesniško zbirko. In pesnik daje domiselno »navodilo natakarcam«, kako naj ravnajo z mladimi zaljubljenici, v ozadju pa se skriva bolečina zaradi takšne, od materialnih osnov odvisne situacije:

Če poseda na vrtu pod kostanjem, kjer strežete,
vsako popoldne fant s svojim dekletom,
.....
tedaj morate vedeti, da sta prišla pod vaš kostanj,
ker v vsem velikem mestu nimata postelje,
kjer bi se lahko ljubila.

V ciklu Romance se prepletajo različne tragikomične podobe iz življenja. V pesmi Naši profeti je izražena tragična usoda slovenskih literatov zaradi naše mizerije, majhnosti, ozkosti. Pesmi Betlehem in Veselje do življenja prinašata v villonovsko »nespodobnem« tonu pivsko razigranost, falstaffovsko in breugnonovsko veselje nad uživanjem življenjskih dobrot: vina in ljubezni,

vendar je vseskozi navzoče na ozadju veselega dogajanja tragično občutje življenja.

Pesmi v poglavju Vsakdanjost, napisane v stilu in ritmu Majakovskega, zvane kot odgovor na navdušujoče in spodbujajoče klice barda oktohrske revolucije. Kajti družbene, politične in življenjske razmere so se toliko spremenile, da se mora pesnik zdaj upirati sivi, dušeči, nespodbudni, otopeli vsakdanjosti:

Zaradi daljne rdeče vizije
našemu času
ne poka srce od zanosu.
Daljna rdeča vizija
je postala siva vsakdanjost.

Ali pesnik se s tem ne pobota, ker je poln neizrabljenih sil, ker ohranja v sebi določeno vizijo človečnosti, v imenu katere in za katero se upira sivi vsakdanjosti, kajti

nič mi ni mar,
dokler ima smisel življenje, ki ga živim.

V poglavju Različne poezije so zbrane pesmi z aktualno socialno in moralno problematiko, v katerih izstopajo strte vrednote preteklosti in človeška in duhovna mizerija, izvirajoča iz takšnega razpadanja. Značilni pesmi sta posebno Zakaj sem postal režimski pesnik in Kdaj se ne morete nasloniti na delavski razred; v slednji sicer motijo nekatere banalnosti, ki so za izpoved današnje socialne problematike popolnoma odveč. Domiselno obdelavo ljubezenskih prevar pomenita pesmi Legenda in Balada, v katerih odmeva razigrano veselje do življenja hkrati pa mizerija življenja. Zadnja pesem Kadar bom rekel svetu lahko noč dolguje svoj nastanek Menartu.

Ervin Fritz je dozeten za literarne spodbude tistih avtorjev, ki so sorodni njegovi naravi, ki obožujejo veselje do življenja, ki slavijo in spodbujajo zemeljske užitke, vendar je toliko močan, da jih uspešno pregnete z osebnimi doživetji, z opazovanjem in kritičnim vrednotenjem današnje sive vsakdanjosti. Tam, kjer je najbolj oseben, je tudi najmočnejši, in to je v prvem ciklu, v ljubezenskih pesmih za Marijo. Pomembna značilnost Fritzevih pesmi je duhovita humornost, ki bo tudi pripomogla h komunikativnosti njegove poezije.

S pesniškima zbirkama Vladimira Gajška in Ervina Fritza se vrača v našo pesniško tvornost določeno ravnovesje, ki je bilo s forsiranjem absurdu posvečene, na filozofske teze napete poezije, porušeno že vrsto let. V areni ustvarjanja naj se meri ustvarjalna moč vseh prizadevanj; tisto, ki bo pokazalo v svojem ogledalu najresničnejšo podobo našega življenja in našega sveta, bomo spoštovali kot resnično in prepričljivo umetniško ustvarjanje.

France Vurnik